

ازداداثر محمد حنیف پروفیسر شعبہ دینیات
اسلامیہ کالج پشاور

قسط ۲

حیات و آثار میاں محمد عمر چکنی

کشوف و کرامات | کشاف انزل نے آپ کو اسرار و حقائق کے خزانوں سے وافر حصہ عطا فرمایا۔ اگرچہ آپ کا اصل کمال کرامت معنوی۔ اتباع شریعت اور خلافت اولی امور سے اجتناب تھا تاہم خداوند تعالیٰ نے تشریف و تکریم کے طور پر آپ کو کرامات حسی سے بھی نوازا۔ آپ کے ہاتھ پر بے شمار عجیب و غریب کرامات کا ظہور ہوا۔ جن کی وجہ سے آپ اقطار عالم میں بہت شہرت رکھتے تھے۔

سلوک و تصوف میں آپ کا مقام | ولایت و عرفان میں آپ کو درجہ کمال حاصل تھا۔ آپ کی مذہبیت انتہا کو پہنچی ہوئی تھی اور ایک موحّد روحانی پیشوا اور پیر و مرشد کی حیثیت سے آپ کا مقام بہت اعلیٰ و ارفع تھا۔
آپ کا علمی مقام | آپ ایک محقق اور متبحر عالم تھے اور خداوند رحمن و رحیم نے علوم ظاہری و باطنی دونوں سے بہت کچھ عنایت فرمایا تھا۔

علم تفسیر حدیث، فقہ، تاریخ اور مذاہب عالم کے علاوہ علم منطق میں آپ کو کافی دسترس حاصل تھی۔ آپ اپنے دور کے ممتاز مناظر تھے۔ خدائے ذوالجلال نے آپ کو بے پناہ جاہ و جلال سے نوازا تھا۔ وقت کے بڑے

۱۔ مناقب از داوین ص ۴۰ - ۱۸۴۰، نورالبیان ص ۷۷، مناقب فقیر از شمس الدین (قلمی) ص ۷۳، کتب خانہ

پشتواکیڈمی پشاور یونیورسٹی ۲۔ تفصیلات کے لئے ملاحظہ ہوں مناقب از مولانا داوین - مناقب از مسعود

گل - نورالبیان از شیخ نور محمد - مناقب از محمد شفیق خٹک ۳۔ ترمذیہ الاسلام (عربی) از قاضی عرفان الدین

طبع لاہور ۱۳۲۲ھ ص ۱۸۴، ۱۸۵، المعالی ص ۱۲، المعالی ص ۲۱، ۲۳، ۲۵۹، ۲۶۰ - مناقب از

محمد شفیق ص ۵ - مناقب از شیخ نور محمد ص ۱۵، ۱۸، ۲۸، ۷۷، ۷۸ - مناقب از مسعود گل ص ۸، ۹ - دیوان عبد العظیم

بابا طبع پشاور ۱۹۵۷ء ص ۷۷ - دیوان حافظ ایوبی طبع پشاور ۱۳۶۶ھ ص ۱۶۱ - شاہنامہ احمدی (قلمی) ص ۲۳۶

مناقب فقیر ص ۳، دیوان کاظم خان شیدا (قلمی) ص ۸۰، نورالبیان ص ۱۱ - ۱۳ - ۲۴ - ۲۹ - ۵۱ - دیوان چنانقی السمر

فی تحقیق الحمد (قلمی) از صاحب زادہ احمدی ۱۲۰۳ھ مکتب خانہ اسلامیہ کالج پشاور

بڑے فصیح و بلیغ عالم اور مایہ ناز مناظر بھی آپ کے سامنے ساکت رہتے۔ اور آپ کے تبحر علمی کے سامنے اپنی کم علمی کا اعتراف کرنے پر مجبور ہو جاتے۔

مذہبی اور رفاہی خدمات | آپ نے دین اسلام کی خدمت کو اپنی زندگی کا نصب العین بنایا۔ ارشاد و ہدایت اور لوگوں کو پند و نصیحت کرنا اپنا فرض اولین سمجھتے تھے۔ آپ کے روزمرہ کا معمول یہ تھا کہ بلاناغہ ظہر کی نماز کے بعد اپنے باغیچہ میں مجلس ارشاد منعقد کرتے۔ جس میں قرآن و سنت کا بیان ہوتا۔ رات گئے تک اصلاح و ارشاد کا یہ سلسلہ جاری رہتا۔ دور دور سے طالبان حق آتے اور آپ کے بحر فیضان سے فیض یاب ہوتے۔ اس کے علاوہ آپ خود بھی دعوت و تبلیغ کی خاطر دور افتادہ علاقوں میں تشریف لے جاتے اور لوگوں کے عقائد و اعمال کی اصلاح فرماتے تھے۔

آپ کے آثار شاہد ہیں کہ آپ نے دین اسلام کی اشاعت و حفاظت کے لئے ایک منظم مہم چلائی۔ اسلام دشمن قوتوں کا ہر محاذ پر مقابلہ کیا۔ اپنی روحانی قوت و اثر سے یہاں کے روحانی مردوں میں روح پھونک دی۔ تحریروں و تقریر کے ذریعے نفسانی خواہشات کے پجاریوں اور زام نہاد روحانی پیشواؤں کے باطل عقائد سے لوگوں کو آگاہ کیا۔ اس طرح آپ اور آپ کے پیروکاروں کی پیہم اور انتہا کج جدوجہد کی بدولت اس خطہ ارض میں دین محمدی صلی اللہ علیہ وسلم کی حفاظت ہوئی۔ اور کافی حد تک بدعات اور مروجہ بری رسومات کا قلع قمع ہو گیا۔

آپ ایک مدبر اور دور اندیش بزرگ تھے اور معاشرے کی ہر برائی پر کڑی نظر رکھتے۔ آپ نے نہ صرف سلوک و تصوف کا راستہ بنایا بلکہ ایک واعظ و مبلغ کی حیثیت سے اصلاح معاشرہ کی کوشش کی۔ بلکہ اخروی فوز و خلاص کے ساتھ ساتھ دنیاوی زندگی کے اہم مسائل کو حل کرنے اور رفاہ عامہ کے کاموں پر بھی خاص توجہ دی۔ آپ کی ان مساعی جمیلہ کا اثر ہے کہ آج دو صدیاں گزر جانے کے بعد بھی خلق خدا کی زبان پر آپ کا نام باقی ہے اور انتشار اللہ تاقیامت باقی رہے گا۔

ہرگز نمیر و آنکہ دلش زندہ شد عشق بہ ثبت است بر جریدہ عالم دوام ما

سلاطین اور امراء وقت کے ساتھ روابط و تعلقات | حضرت میاں صاحب چمکنی ایک صاحب جلال و

۱۔ توضیح المعانی ص ۵۶ ۲۔ مناقب میاں صاحب چمکنی (دلی) از محمد شفیع خٹک ص ۳۳ کتب خانہ ریکارڈ آفس

پشاور ۳۔ مناقب از مسعود گل ص ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳

صاحب جمال بدرگ تھے۔ خداوند تعالیٰ نے آپ کو فقیری میں سلطانی عطا فرمائی تھی یہی وجہ ہے کہ بڑے بڑے ذمی جاہ امراء و سلاطین آپ کی درگاہ میں حاضری دینا اپنے لئے باعث فخر سمجھتے تھے۔ وقت کے جوامراد سردار آپ کی دست بوسی کے لئے چمکنی آتے ان میں سے افغان صوفی منش حکمران حضرت احمد شاہ درانی۔ نادر شاہ افشار۔ تیمور شاہ درانی۔ احمد شاہ درانی کے سپہ سالار سردار جہان خان خوگیاں۔ احمد شاہ درانی کے وزیر اعظم شاہ ولی خان درانی۔ امیر لشکر سردار عبداللہ خان درانی۔ ارباب آراو خان مہمند۔ جان محمد درانی۔ شہباز خان خٹک۔ سردار فتح خان کمال زئی۔ احمد شاہ درانی کے وزیر عدلیہ اخوند فیض اللہ خان۔ سردار فیض طلب خاں۔ ارباب زاوہ لشکر خان۔ ارباب معز اللہ خان مہمند۔ نور الدین خان بامی زئی حاکم کشمیر، نصر اللہ خان اورک زئی۔ رئیس پشاور اور نور محمد خان خوگیاں حاکم پشاور، خاص طور پر قابل ذکر ہیں۔

سکھائے فقر کے آداب تو نے بادشاہی کو، جلال قیصری بخشا جمال خانقاہی کو

آپ کی خانقاہ کی شہرت اور اثر و رسوخ | حضرت میاں صاحب چمکنی نہایت اہم ممتاز اور پرکشش شخصیت کے مالک تھے۔ اور اس علاقے کی سیاست اور یہاں کے مسلمانوں کی گرتی ہوئی حالت کو بحال کرنے میں آپ کو بڑا عمل دخل تھا۔ آپ نے اپنے اثر و رسوخ اور شہرت و مقبولیت کی بنیاد پر تمام مذہبی اور سیاسی معاملات میں بہت اہم اور تاریخی کردار ادا کیا۔ اور آپ کی خانقاہ اسلامی خانقاہی نظام کی اہم اور مضبوط کڑی تھی۔ بارہویں صدی ہجری میں سرزمین پاک و ہند میں اس کو مرکزی حیثیت حاصل تھی یہاں تک کہ جب احمد شاہ درانی (المتوفی ۱۱۸۶ھ) حضرت شاہ ولی اللہ دہلوی (المتوفی ۱۱۷۶ھ) کی تحریک پر کفار ہند کے خلاف لشکر کشی پر آمادہ ہوئے تو

۱۔ شاہان وقت اور امراء و حکام سلطنت کے ساتھ روابط و تعلقات رکھنا اصلاح احوال کا ایک مؤثر ذریعہ ہے۔ صوفیائے کرام میں اس طریق کار کے سب سے پر زور ترجمان طریقہ نقشبندیہ کے مشائخ رہے ہیں۔ ان کا موقف یہ ہے کہ شریعت کی قوت و اشاعت سلاطین و وقت کی اعانت و مدد کے بغیر مبسر نہیں ہو سکتی۔ (ملاحظہ ہو رشحات ص ۲۷۴-۲۸۲، تاریخ مشائخ خشتیت از خلیق احمد نظامی طبع دہلی ۱۹۵۳ء، ص ۱۹۱)

خواجہ عبید اللہ اصرار فرمایا کرتے تھے کہ :-

اگر ہم شیخی (پیری و مریدی) کرتے تو اس زمانے میں کوئی دوسرا شیخ مرید نہ پاتا (یعنی سب کے سب ہمارے مرید بن جاتے) مگر ہم دوسرے کام پر مامور ہیں۔ وہ یہ کہ مسلمانوں کو بادشاہان وقت کی وساطت سے ظلم و شر سے محفوظ رکھیں۔ پس ہمیں چاہئے کہ ان کے ساتھ میل جول رکھیں اور ان کے نفوس کو مسخر کر کے اس طرح مسلمانوں کی مطلب باری کریں (رواد کوثر از شیخ محمد اکرم ص ۱۲۷)

اس ساری مہم میں وہ اس خانقاہ سے ہدایات اور مدد حاصل کرتے رہے۔ اور یہ ایک حقیقت ہے کہ سپاسی مرکزیت کے نقطہ نظر سے اس خانقاہ کو ایک دارالخلافت اور علوم و فنون کے نشر و اشاعت کے اعتبار سے ایک دارالعلوم کی حیثیت حاصل تھی۔ اس خانقاہ کی ایک اور نمایاں خصوصیت یہ ہے کہ ۳۲ ہزار جریب سے زیادہ جائیداد اس کے اخراجات کے لئے وقف تھی جس میں سے بارہ ہزار نو سو پچاس جریب ۲ کنال پورے تیرہ مرلے زمین آج بھی محکمہ اوقاف صوبہ سرحد کے تصرف میں ہے۔ یہ تمام جائیداد آپ کے تصرف میں تھی۔ مگر اس کی آمدنی ذاتی آسائش اور عیش و عشرت پر نہیں بلکہ مجاہدین کے جنگی ساز و سامان، علماء و طلباء کی ضروریات غرابو مساکین کی خوراک و پوشاک، اسلامی مدارس کی کفالت اور طالبان راہ طریقت کی مہمان نوازی پر صرف ہوتی تھی۔ کفار کے خلاف احمد شاہ درانی کی جنگی مہمات میں آپ کے ممتاز مرید بشکرا سلامی کے ہمراہ ہوتے تھے لیکہ اور پانی پت کی آخری جنگ میں تو آپ کے ساڑھے سترہ ہزار مرید مجاہدانہ شریک ہوئے تھے۔

وفات | آخر کار رجب ۱۱۹۰ھ - ۱۷۷۶ء کو جمعرات کے دن تقریباً سو سال کی عمر میں جان، جانِ آفرین کے سپرد کر دی۔ اور اس طرح علم و عرفان کا یہ آفتاب عالم تاب بے شمار بندگانِ خدا کے تاریک سینوں کو منور کرتا ہوا ہمیشہ ہمیشہ کے لئے ظاہری آنکھوں سے روپوش ہو گیا۔ انا للہ وانا الیہ راجعون

شیخ آفاق محمد عمر آل عارف حق بود چوں مرد ملک دیدہ عزیز مردم
او بہ فردوس رواں شد ز سر لے فانی گشت از چشم جہاں میں بہ آسانی گم
تصنیفات و تالیفات | خداوند تعالیٰ نے آپ کو نہایت بابرکت زندگی عطا فرمائی تھی۔ اگرچہ عمر کا بیشتر حصہ

۱۵ مناقب میاں صاحب چکنی، از مولانا مسعود گل حدود ۱۲۱۲ھ ص ۷۷، ۷۸، مناقب از مولانا نور محمد قریشی (قلمی) ۱۱۹۸ھ

ص ۳۸، ۳۹ - تیمور شاہ درانی، از عزیز الدین و کیلی اشاعت دوم ج ۲ ص ۶۷ - تواریخ حافظ رحمت خانی - (اردو ترجمہ از

روشن خان) ۱۹۷۶ء ص ۳۳ - احمد شاہ از گنڈا سنگھ ص ۲۸ - نیکیالی پنیستان از خان میر بلالی ص ۱۲۹، ۱۳۰ - ادبیات کرام

ص ۱۲۰ - ۱۲۱ ریکارڈ محکمہ اوقاف صوبہ سرحد پشاور میاں صاحب چکنی از نصر اللہ خان نصر ۱۹۵۱ء ۳۵ نورالبیان

ص ۶۸ - ۶۹ و تحفہ میاں عمر صاحب (میاں صاحب چکنی) از نصر اللہ خان نصر ۱۹۵۱ء ص ۸۷ - روحانی خزائن ۷۸۱ - ۷۸۳

۷۹ مناقب میاں صاحب چکنی (قلمی پشتو منظوم) از مولانا دادین ۱۳۱۹ھ کتب خانہ مولانا یعقوب مرحوم چکنی ۷۵ روحانی

تہذیب ص ۷۵، ۷۶ مناقب میاں صاحب چکنی از مولانا دادین ص ۱۶۶ ۷۵ یہ قطعہ تیمور شاہ درانی کے درباری منشی نے

حضرت میاں صاحب چکنی کی وفات کے موقع پر تحریر کیا (ملاحظہ ہو تیمور شاہ درانی از عزیز الدین و کیلی (فارسی) طبع کابل ۱۳۱۹ھ

عبادت و ریاضت، ارشاد و ہدایت اور وعظ و نصیحت میں گذارا۔ اس کے باوجود علم و ادب کے میدان میں بھی بڑی گراں قدر خدمات انجام دیں۔ آپ ایک کثیر التصانیف عالم تھے۔ اور مختلف علوم پر فارسی، عربی اور پشتو نظم و نثر میں بہت سی کتابیں لکھیں۔ آپ کی جو کتابیں آج کل دستیاب ہیں ان کا مختصر تعارف حسب ذیل ہے:-
المعالی (قلمی) | المعالی علامہ علی بن عثمان محمد لاوشی کی مشہور تصنیف قصیدہ امالی کی شرح ہے۔ اس کا سن تالیف ۱۱۵۸ھ ہے۔ اس میں آپ نے اہل السنۃ والجماعۃ کے عقائد کے بیان کے ساتھ ساتھ نہایت معقول اور مدلل طریقے پر فرق باطلہ کے عقائد کا رد فرمایا ہے۔

یہ کتاب دس ابواب پر منقسم اور کل ۹۳۸ صفحات پر مشتمل ہے۔ فارسی زبان میں لکھی گئی ہے۔ کتاب کا اندازہ محققانہ ہے۔ اور آپ کے علمی، تبحر، سوز و رول، احساسات و جذبات، اعتقادات و نظریات اور مذہبی جوش و جذبے کا مکمل آئینہ دار ہے۔ اس کا ایک نسخہ مولانا فضل مہرانی صاحب مرحوم کے کتب خانہ واقعہ بہانہ ہانٹری پشاور شہر میں محفوظ ہے۔

شمس الہدی (قلمی) | کتاب کا پورا نام "شمس الہدی بدر الدجی فی ذکر ایمان والہدی خیر الوری" ہے جیسا کہ کتاب کے نام سے ظاہر ہے اس میں حضور صلی اللہ علیہ وسلم کے والدین کی نجات کے موضوع پر نہایت مفصل بحث کی گئی ہے۔ کتاب کا سن تالیف ۱۱۸۳ھ ہے عربی زبان میں لکھی گئی ہے اور کل ۴۴۴ صفحات پر مشتمل ہے اس کا ایک نسخہ اسلامیہ کالج پشاور کے کتب خانہ میں موجود ہے۔

ظواہر السرائر (قلمی) | یہ کتاب فارسی میں ہے اور تاریخی لحاظ سے بڑی اہمیت کا حامل ہے۔ ۱۰۷۱ھ سے ایک روزنامہ کی حیثیت حاصل ہے اور اس میں ۱۱۱۲ھ تک آپ کی تمام مصروفیات اور سرگرمیوں کا ریکارڈ محفوظ ہے اگرچہ اس کتاب کا اصل مقصد حضرت شیخ سعدی لاہوریؒ کے احوال و خوارق کو قلم بند کرنا ہے مگر ضمناً اس میں حضرت سید آدم بنوریؒ (المتوفی ۱۰۵۲ھ) سے لے کر مولف موصوف کے وقت تک اس علاقے کے تقریباً بڑے بڑے نقشہ بندی علماء و اولیاء کے تبلیغی اسفار اور آپس میں ان کے تعلقات و روابط کو نہایت خوبصورت انداز میں بیان کیا گیا ہے۔ کتاب کا سن تالیف ۱۱۱۲ھ ہے۔ اس کی زبان سادہ ہے۔ اور خوبی یہ ہے کہ تمام تاریخی واقعات کے ساتھ سنین کا اہتمام کیا گیا ہے۔

کتاب ایک تمہید اور تین مناظر پر منقسم اور تقریباً آٹھ سو صفحات پر مشتمل ہے۔ اس کے چار نسخے مندرجہ ذیل مقامات پر محفوظ ہیں:-

- ۱۔ اور ٹیل لائبریری پنجاب یونیورسٹی لاہور (شیرانی گلشن)
- ۲۔ کتب خانہ شیخ محمد محدث۔ واقع رامپور۔ انڈیا
- ۳۔ پشتو ادبی۔ ٹولہ لائبریری۔ کابل۔
- ۴۔ کتب خانہ کرنل سید سلطان علی شاہ بنوری (دریٹا ٹوٹ) کوہاٹ۔ یہ نسخہ ناقص الاخر ہے مگر نہایت خوش خط لکھا ہوا ہے۔

توضیح المعانی | توضیح المعانی فقہ حنفی کی مشہور کتاب غلامہ کیدانی کا منظوم پشتو ترجمہ ہے اس کتاب کی اصل غرض و غایت پٹھانوں کو دینی مسائل سمجھانا اور انہیں اطاعت خداوندی کی ترغیب دلانا ہے۔ اس مقصد کے لئے اس کے آخر میں ارشاد و ہدایت کی خاطر وعظ و نصیحت پر مشتمل چند کلامی قدر حکایات کا اضافہ کیا ہے نظم کی شکل مثنوی اور اس کا شعر نہایت رواں اور سادہ ہے۔ اور ہندو مواعظت کے مضامین کو نہایت مؤثر اور دلنشیں انداز میں بیان کیا گیا ہے۔

یہ کتاب تاریخی لحاظ سے بہت اہم ہے۔ اس میں آپ نے اپنے آباؤ اجداد کے حالات اور اپنا شجرہ نسب اور شجرہ طریقت بھی قلم بند کیا ہے۔ اور خصوصاً افغانوں کے نسب نامہ کے بارے میں نہایت مفید معلومات فراہم کی ہیں۔ اس کتاب کا ایک نسخہ بہانہ مانڈی پشاور شہر کے کتب خانہ میں محفوظ ہے۔

الغانی علیٰ ہنج قوافی الامالی | یہ عربی زبان میں منظوم قصیدہ ہے۔ اور اس کا موضوع علم توحید ہے۔ علامہ محمد الادب شہی کے قصیدہ امالی کے طرز پر مرتب کیا گیا ہے اور آپ کی تحریک اصلاح عقائد کا ایک حصہ ہے۔ چونکہ شعر نثر کے مقابلہ میں مختصر مگر جامع اور زیادہ مؤثر ہوتا ہے۔ اور اس کے حفظ کرنے میں آسانی بھی ہوتی ہے یہی وجہ ہے کہ آپ نے اس علاقہ میں مروجہ زبانوں یعنی پشتو۔ فارسی اور عربی تینوں میں شعر لکھنے کو حصول مقصد کے ذریعے کے طور پر استعمال کیا ہے۔

یہ قصیدہ اہل السنۃ والجماعۃ کے عقائد کو شامل ہے اور بالاجمال اس میں تمام عقائد باطلہ کا رد کیا گیا ہے۔ یہ قصیدہ آپ کے اہم ادبی آثار میں سے ہے اور راقم الحروف کے خیال میں آپ اس علاقے کے واحد پٹھان عالم ہیں جنہوں نے اہل السنۃ والجماعۃ کے عقائد کو منظوم عربی زبان میں پیش کرنے کی سعی جمیل فرمائی ہے۔ اس کتاب کا ایک نسخہ جناب مولانا عبد القدوس صاحب، سابق صدر شعبہ اسلامیات پشاور یونیورسٹی کے کتب خانہ میں موجود ہے۔

شمال نبوی صلی اللہ علیہ وسلم (دعویٰ) | یہ شمال نبوی پر ایک مختصر کتاب ہے اور منظوم پشتو میں لکھی گئی ہے اس دور کے جمید عالم و صوفی اور پختہ کار شاعر مولانا وادین نے اس کے حسن و خوبی کی بہت داد دی ہے بلکہ

اس کتاب کا ایک نسخہ بہانہ مانٹری پشاور شہر کے کتب خانہ میں ہے جس کا سن تالیف ۱۱۶۲ھ ۱۷۵۸ء ہے جب کہ اس کا دوسرا نسخہ عبد الحلیم اثر صاحب ساکن تخت بھائی (مردان) کے پاس محفوظ ہے۔
 دینتو نسب نامہ (قلمی) | یہ کتاب منظوم اور اس کی زبان پشتو ہے۔ اس کا موضوع علم الانساب ہے تاریخی (پٹھانوں کا نسب نامہ) | لحاظ سے بہت اہم ہے اور اس میں افغان قوم کے شجرہ ہائے نسب کی تفصیلات درج ہیں۔ مولف زرداد خان اور حیات افغانی کے مولف محمد حیات خان نے اپنی تالیفات میں اس کتاب سے استفادہ کا ذکر کیا ہے۔ اس کتاب کا ایک نسخہ لندن میوزیم میں موجود ہے۔

نصیحت عباد اللہ و امت | یہ رسالہ عربی زبان میں تمباکو نوشی کی حرمت پر لکھا گیا ہے اور ۱۸۸۲ء اور ۱۳۰۰ھ میں پہلی بار مطبع کا پیور اور دوسری بار ۱۳۸۲ھ میں منظور عام پریس پشاور میں چھپ چکا ہے۔ درحقیقت یہ میاں صاحب حمکینی کی تصنیف نہیں بلکہ غلطی سے آپ کی جانب یہ کتاب منسوب کی گئی ہے۔ کیونکہ اول تو اس رسالہ کے آخر میں جن علماء کی مہریں اور دستخط ثبت ہیں وہ تمام بہت بعد کے زمانے کے ہیں۔ یہاں تک کہ اخوند صاحب سوات (اقتوفی ۱۲۹۵ھ ۱۹۶۷ء) کے خلف الرشید حضرت میاں گل صاحب کی مہر بھی اس پر موجود ہے۔ دوم یہ کہ مولف نے وجہہ الدین العلوی الاحمد آبادی کو اپنا استاد بتایا ہے جو آپ کا استاد نہیں رہا۔ سوم یہ کہ مولف کتاب لکھتا ہے کہ اس رسالہ کی تکمیل کے بعد ۱۰۲۷ھ ۱۶۳۷ء میں ہیں۔ حرین شریفین کے علماء کی جانب سے فتاویٰ موصول ہوتے۔ جو اس رسالہ کے ساتھ منسلک کئے گئے۔ چونکہ حضرت میاں صاحب حمکینی ۱۰۸۲ھ میں پیدا ہوئے اس لئے وثوق کے ساتھ یہ دعویٰ کیا جاسکتا ہے کہ موجودہ مطبوعہ رسالہ حضرت میاں صاحب حمکینی کی تصنیف نہیں ہے۔

حضرت میاں صاحب حمکینی | اچھے شعر کی سحر انگیزی مسلمات میں سے ہے۔ شاعری حصول مقصد کا نہایت بحیثیت ادیب و شاعر | مؤثر ذریعہ ہے۔ آپ نے اس وسیلہ اظہار کے ذریعہ بھی دینی مسائل کے سمجھانے جستجوئے حق کی راہ میں انسانی جذبات کو ابھارنے اور صحیح رہنمائی کرنے کی کوشش فرمائی ہے۔ اور پشتو، فارسی اور عربی تینوں زبانوں میں اشعار کہے ہیں۔

آپ کی شاعری صوفیانہ تھی اور اس میں اطاعت و عبادت ذکر و فکر اخلاص اور زہد فی الدنیا کی تلقین موجود ہے آپ نے اپنی کتاب ظواہر السمرند میں حضرت شیخ سعدی لاہوری اور حضرت مولانا شیخ محمد کجی کی منقبت میں

۱۔ صولت افغانی صلیح حیدر آباد کن ۱۸۷۶ء ۱۳۲۹ھ، حیات افغانی ص ۱۵۴ ۲۔ روحانی تہذیب و ادب، ۳۔ نصیحت عباد اللہ

۲۳۱۱۶۱۳

فارسی زبان میں شاہکار قصیدے قلم بند کئے ہیں۔

الغرضیکہ حضرت میاں صاحب چمکنی ایک جامع الکمال شخصیت تھے۔ کیونکہ آپ نہ صرف عالم تھے بلکہ عامل بھی تھے۔ پیرو مشد ہونے کے ساتھ ساتھ ایک ممتاز مدرس بھی تھے۔ صاحب نظر اور صاحب لفظ ہی نہ تھے بلکہ صاحب قلم بھی تھے۔ اگر ایک طرف بہترین مبلغ تھے تو دوسری طرف زبردست خطابی اور استدلالی قوت سے متصف مقرر اور مناظر بھی تھے نہ صرف مالدار تھے بلکہ خواجہ احمد جیسے سخی بھی تھے۔ صادق ہونے کے ساتھ عادل بھی تھے۔ مسلمانوں پر مہربان تھے تو اہل باطل کے لئے سیف قاطع بھی تھے۔ اور اکل حلال کی نعمت سے نوازے ہوئے صدق مقال کی صفحت سے آراستہ و پیراستہ بھی تھے۔

اولاد | حضرت میاں صاحب چمکنی کے دو صاحب زادے تھے۔ فرزند اکبر کا نام حضرت صاحب زادہ محمد سی تھا۔ ۱۱۰۹ھ - ۱۶۹۷ء میں چمکنی میں پیدا ہوئے۔ حضرت میاں صاحب چمکنی نے اپنی وفات سے پہلے انعام فیض اور اجر اسلسلہ کی خاطر ان کو اپنا جانشین و خلیفہ مقرر کیا۔

صاحب زادہ موصوف صاحب تصانیف عالم، باکمال صوفی، بلند پایہ ادیب اور پشتو زبان کے صاحب دیوان شاعر تھے۔ عربی زبان میں بھی شعر گوئی کی ہے اور نعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم کے نام سے ایک کتاب لکھی جو ۲۸ نعتوں پر مشتمل ہے۔

۱۲۲۰ھ - ۱۸۰۵ء میں جام وصال نوش فرمایا موضع چمکنی میں اپنے والد بزرگوار کے پہلو میں مدفون ہیں۔ حضرت میاں صاحب کے دوسرے بیٹے کا نام عبید اللہ تھا۔ عبید اللہ اور احمدی کے نام سے ملقب اور میاں گل کے نام سے مشہور تھے۔ ۱۱۱۶ھ میں چمکنی میں پیدا ہوئے۔ حضرت صاحب زادہ محمد سی کی وفات کے بعد سجادہ نشین مقرر ہوئے۔ ۱۲۳۳ھ میں وفات پائی۔ ان کا مزار حضرت میاں صاحب کے مزار کے احاطہ میں واقع ہے۔

صاحب زادہ موصوف صاحب تصانیف عالم تھے۔ فارسی، عربی اور پشتو تینوں زبانوں میں کتابیں لکھیں آپ صاحب فوق شاعر تھے۔ پشتو اور فارسی دونوں میں شعر گوئی کی ہے۔

۱ تفصیل کے لئے ملاحظہ ہو غلو اسرار المسلمین کتب خانہ کوہاٹ ص ۳۱۷ تا ۳۲۰ - ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴، ۱۴۶۵، ۱۴۶۶، ۱۴۶۷، ۱۴۶۸، ۱۴۶۹، ۱۴۷۰، ۱۴۷۱، ۱۴۷۲، ۱۴۷۳، ۱۴۷۴، ۱۴۷۵، ۱۴۷۶، ۱۴۷۷، ۱۴۷۸، ۱۴۷۹، ۱۴۸۰، ۱۴۸۱، ۱۴۸۲، ۱۴۸۳، ۱۴۸۴، ۱۴۸۵، ۱۴۸۶، ۱۴۸۷، ۱۴۸۸، ۱۴۸۹، ۱۴۹۰، ۱۴۹۱، ۱۴۹۲، ۱۴۹۳، ۱۴۹۴، ۱۴۹۵، ۱۴۹۶، ۱۴۹۷، ۱۴۹۸، ۱۴۹۹، ۱۵۰۰، ۱۵۰۱، ۱۵۰۲، ۱۵۰۳، ۱۵۰۴، ۱۵۰۵، ۱۵۰۶، ۱۵۰۷، ۱۵۰۸، ۱۵۰۹، ۱۵۱۰، ۱۵۱۱، ۱۵۱۲، ۱۵۱۳، ۱۵۱۴، ۱۵۱۵، ۱۵۱۶، ۱۵۱۷، ۱۵۱۸، ۱۵۱۹، ۱۵۲۰، ۱۵۲۱، ۱۵۲۲، ۱۵۲۳، ۱۵۲۴، ۱۵۲۵، ۱۵۲۶، ۱۵۲

آپ کی صاحبزادیوں کی صحیح تعداد معلوم نہیں۔ اب تک صرف ایک صاحبزادی کا نام معلوم ہو سکا ہے۔ جن کا نام زین النساء تھا جو نہایت پاک دامن اور زاہرہ خاتون تھیں۔ اور اپنے دیگر افراد خاندان کی طرح مذہبی اور علمی خدمات میں برابر کی شریک رہیں۔ آپ کا بتوں سے قرآن کریم کے نسخے لکھوا کر فی سبیل اللہ وقف کر دیتیں۔ راقم الحروف کو قرآن کریم کا ایک تعلیمی نسخہ ملا ہے جس کے آخر میں حسب ذیل عبارت درج ہے۔

ایں قرآن مجید و فرقان حمید رابعہ ثانی خدیجہ دہلوی زین النساء بنت محمد المتورعین قطب الانطاب غوث زمان حضرت میاں صاحب چمکنی حسبہ اللہ وقف کردہ ۱۲۳۱ھ

اس عبارت سے ایک طرف اگر ان کی عظمت پر روشنی پڑتی ہے تو دوسری طرف اس بات کا ثبوت ملتا ہے کہ زین النساء ۱۲۳۱ھ، ۱۸۱۵ء میں زندہ اور اپنی خاندانی روایات کے مطابق دینی خدمات میں سرگرم عمل تھیں۔ مزار اور سالانہ اجتماع | آپ کا مزار موضع چمکنی میں زیارت گاہ خاص و عام ہے۔ مزار کی عمارت پختہ ہے

اور تاریخ پشاور نے حضرت صاحبزادہ محمدی کو اس کا بانی بتایا ہے۔ ہر سال رجب کے پہلے ہفتے میں بدھ اور جمعرات کی درمیانی شب کو ایک تقریب منعقد ہوا کرتی ہے اس موقع پر علاقہ کے مشہور و معروف علما کرام کو مدعو کر کے اس باکمال مصروفی عالم کی حیات اور تعلیمات و ارشادات سے لوگوں کو روشناس کرایا جاتا ہے :

بقیہ عربی زبان

فنا — زائل ہونا WANE گھٹنا۔

مطر — بارش WATER پانی۔

دھو — دھو کرنا۔ چہرہ دھونا WASH دھونا۔

دع — دل کا کمزور ہونا WEAR کمزور ہونا۔

دُ — محبت کرنا WET گیلنا کرنا۔

حنطۃ — گندم WHEAT گندم۔

شہو — خواہش WISH چاہت۔

ویب — غم WOE مصیبت۔ غم۔

عود — لکڑی WOOD وہی معانی۔

دار — کسی کو مصیبت میں ڈالنا WORRY پریشان کرنا۔

زیغ — کجی ZIGZAG پیچیدہ راستہ۔

حس — بہادری۔ بہادر۔ غیور ZEALOUS

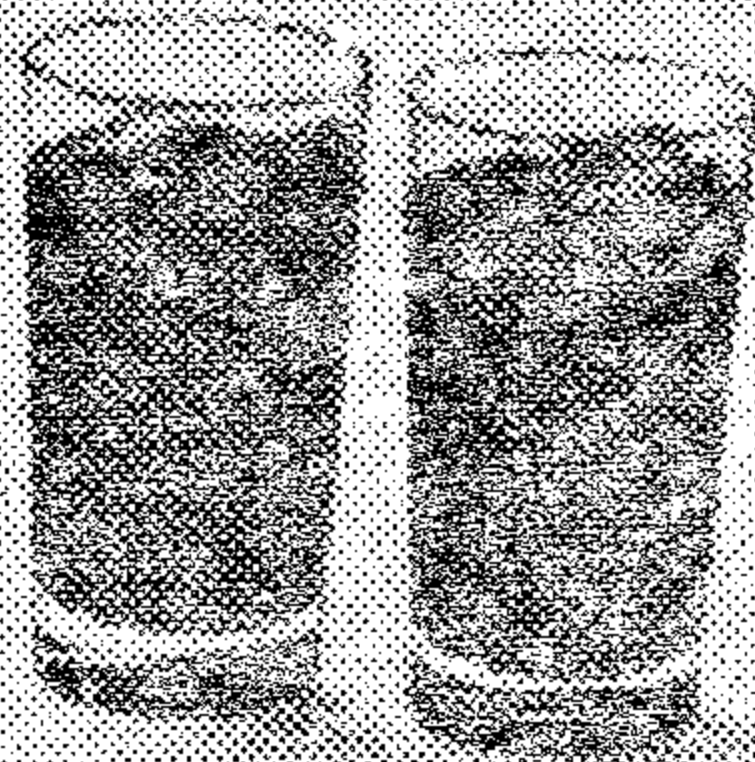
تغیر کی دنیا میں روح افزا کو دوام حاصل ہے

روح افزا جیسے پتے مشروب کی تخلیق میں طویل تجربہ
فنی مہارت اور طبی علم و دانش کا بڑا ہاتھ ہے۔ اس کی کوالٹی بھی
اسی مہارت سے قائم و دائم رکھی جاتی ہے۔
بے شک ذائقہ، تاثیر اور رنگ میں کوئی مشروب
روح افزا کا ثانی نہیں۔

مشروبات میں سرفہرست

روح افزا

ہمدرد

Star's **TREVIRA®**

ANOTHER TWINKLING
ADDITION IN THE GALAXY
OF STAR FABRICS

AND IT'S **SANFORIZED**

- BLENDED FABRICS
- CREASE RESISTANT
- WASH-N-WEAR
- MERCERISED

 Star TEXTILE MILLS LTD., KARACHI
makers of the finest poplins

STM-1/79

Crescent Communications International